

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ ТРАНСПОРТУ

УДК 338.121:65.011.24

DOI: 10.30977/ЕТК.2225-2304.2022.40.110

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЖИТТЄЗДАТНОГО АВТОТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА**ФЕДОТОВА І. В.**, доктор економічних наук, доцент.

E-mail: irina7vf@gmail.com, Scopus Author ID: 57210234720, ORCID: 0000-0002-3277-0224

БОЧАРОВА Н. А., кандидат економічних наук, доцент.

E-mail: bocharova.n.a.xnadu@gmail.com, Scopus Author ID: 57210236605, ORCID: 0000-0003-4371-0187.

Кафедра менеджменту, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, вул. Я. Мудрого, 25, м. Харків, Україна, 61002.

***Анотація.** В умовах сучасної економічної кризи, викликаній спочатку пандемією коронавірусу, а потім війсьними діями в Україні, актуалізується проблема забезпечення життєздатності підприємств, наголошуючи на необхідності використання нових підходів до системи управління підприємств, базуючись на парадигмі сталого розвитку. Таким чином, виникає потреба в управлінні життєздатними підприємствами автомобільного транспорту в умовах трансформації бізнес-середовища на основі парадигми сталого розвитку. Це актуалізує питання розробки моделі концепції сталого розвитку життєздатного підприємства. Проведено теоретичні дослідження наявних підходів до моделей концепції сталого розвитку підприємств та виділено їх основні складові або сфери. Визначено, що в науковій літературі приділено замало уваги питанню щодо формування моделі концепції сталого розвитку життєздатного підприємства. Відсутність системності та повноти розглянутої структури концепції сталого розвитку підприємства перешкоджають розробці концептуальної моделі сталого розвитку життєздатного підприємства.*

Ціллю роботи є удосконалення моделі сталого розвитку життєздатного підприємства, яка дозволяє досягти довготривалої рівноваги між основними сферами сталого розвитку підприємства. З метою обґрунтування моделі запропоновано використати постулати холістичного та системного підходів, а також концепції сталого розвитку. У статті доведено, що життєздатність підприємства взаємопов'язана зі складовими парадигми сталого розвитку. Запропоновано чотирикомпонентну модель концепції сталого розвитку життєздатного автотранспортного підприємства, в якій представлено ієрархічне розташування економічної, соціально-політичної, екологічної та управлінської сфер підприємства, а також напрямки застосування інструментів корпоративного управління, за допомогою яких воно впливає на певну сферу з якою взаємодіє. Сформовану модель запропоновано назвати ESPEG, тому що вона передбачає врахування чотирьох складових: екологічної (E – environmental), соціально-політичної (SP – socio-political), економічної (E – economic), а також корпоративного управління (G – governance). Наведено характеристику структурних елементів моделі.

Сформована концептуальна модель сталого розвитку життєздатного підприємства дозволяє структурувати основні компоненти концепції з метою забезпечення ефективного управління життєздатним підприємством на основі збалансованості головних складових. Це в сукупності сприятиме розробці інноваційних підходів і методів управління життєздатним підприємством, забезпечуючи ефективність роботи та формування стратегічних переваг на конкурентних ринках. Реалізація моделі сталого розвитку дозволить підвищити ефективність управління життєздатністю підприємства. Це в свою чергу призведе до формування довготривалої життєздатності підприємства на засадах сталого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, життєздатність, підприємство, модель, соціальна сфера, економічна сфера, екологічна сфера, корпоративне управління.

Постановка проблеми. В умовах сучасної економічної кризи, викликаній спочатку пандемією коронавірусу, а потім воєнними діями в Україні, актуалізується проблема забезпечення життєздатності підприємств, наголошуючи на необхідності використання нових підходів до системи управління підприємств, базуючись на парадигмі сталого розвитку. Пандемія COVID-19 порушила звичні зв'язки між виробниками і споживачами в усьому світі і внесла серйозні зміни в бізнес транспортних і логістичних компаній, завдала серйозного удару по світовій логістиці. Війна в Україні та санкції проти РФ призвели до радикальних змін у ланцюгу поставок у всьому світі. Це поставило на межу виживання велику кількість автотранспортних підприємств в Україні та світі.

В Україні повномасштабні бойові призвели до великих втрат через руйнування та пошкодження транспортної інфраструктури, промислових та транспортних підприємств тощо. Найбільше постраждали житлові будівлі, транспорт, торгівля та промисловість. З початку вторгнення третина українців були змушені покинути свої домівки та переїхати в інші місця в Україні або за її межами. Близько 6 мільйонів українців покинули країну і досі проживають в інших країнах, це еквівалентно 14–15 відсоткам постійного населення України станом на 1 січня 2022 року [1]. Згідно спільної оцінки, яку провели KSE Institute, урядові органи за лідерства Мінреінтеграції, Мінрегіону та Мінінфраструктури у співпраці з іншими міністерства та партнерськими організаціями в рамках діяльності Національної ради з відновлення України від наслідків війни, було визначено, що загальна сума прямих збитків інфраструктури станом на 5.09.2022 р. сягає 114.5 млрд. доларів [2]. У східних та південних областях

України пошкоджено та зруйновано 412 промислових підприємств, сума збитків складає 9.7 млрд. доларів. Мінімальні потреби у відновленні галузей сягають вже 197.8 млрд. доларів. Найбільші потреби у відновленні необхідні для житлового фонду — 75.3 млрд. доларів, інфраструктури — 51.1 млрд. доларів та підприємств і промисловості — 19.7 млрд. доларів [2].

Крім економічних та соціальних, країна має також екологічні збитки. За сім місяців повномасштабної війни Україні було завдано збитків на 1 трлн. грн. [3]. Приблизна сума збитків докільню майже 36 млрд. доларів, з них 11,4 млрд. – це збитки, завдані ґрунтам, а 24,6 млрд. – збитки внаслідок забруднення повітря. Таким чином, потрібно не тільки відбудувувати інфраструктуру країни та підприємства, а й приділяти особливу увагу соціальним та екологічним аспектам.

Крім того особливої актуальності набувають питання формування довгострокової життєздатності підприємств, для чого потрібно переосмислювати питання цільового управління цими підприємствами відповідно до проблем та загроз, які виникають в теперішній час перед суспільством. Тобто, підприємства повинні орієнтуватися не тільки на власне виживання та розвиток, отримання власних економічних вигід, а й на створення економічного, соціального та екологічного благополуччя суспільства. Наприклад, створення робочих місць, сплату податків, роботу з місцевими підприємствами, відновлення та оновлення соціальної структури шляхом надання можливостей професійної підготовки та перепідготовки, медичного обслуговування, надання різних пільг, знаходити способи скорочення залежності від обмежених ресурсів та використання відновлюваних ресурсів, поліпшення та відновлення якості води, повітря та інших елементів довкілля, роблячи світ більш здоровим та благополучним місцем. Було б справедливо припустити, що ідея сталого розвитку зараз важливіша, ніж будь-коли раніше.

У сучасних реаліях в усьому світі розвиток суспільства пов'язаний з певними економічними, соціальними, екологічними проблемами. Великий бізнес, будучи частиною суспільства, багато в чому зумовлює вектор його розвитку. Ділова спільнота вийшла на етап переосмислення самої суті сучасного бізнесу, а саме: у чому полягає його парадигма, якими повинні стати стратегічні цілі і як

потрібно взаємодіяти з державою та суспільством [4, с. 18]. На зміну «корпоративному егоїзму» поступово приходять новий мейнстрим підприємницької діяльності – соціальна сенсибілізація, під якою розуміється перманентна увага суб'єктів економіки до запитів суспільства [4]. Найпоширенішими прикладами практичного застосування теоретичних засад соціальної сенсибілізації у бізнес-практиці є концепція управління сталим розвитком [5-10], яка нині стала невід'ємною складовою політики успішних корпорацій. Функціонування та сталий розвиток підприємства у довгостроковій перспективі залежить від його життєздатності.

Міжнародна організація праці (МОП) давно працює в напрямках сприяння життєздатним підприємствам та забезпечення сталого розвитку. МОП було розроблено Ресурсна платформа «Гідна праця в цілях забезпечення сталого розвитку» та Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року, де одним з важливих результатів заявлено сприяння життєздатним підприємствам [11]. Так, автори С. Бариле та ін. [12] і МОП [13] наголошують, що поняття «життєздатні підприємства» взаємопов'язане з трьома складовими сталого розвитку – економічною, соціальною та екологічною. МОП сприяє розвитку не яких завгодно підприємств, але лише таких, які є економічно життєздатними, соціально відповідальними і екологічно свідомими [13]. МОП визначає, що такі підприємства можуть процвітати в тому випадку, коли дотримані наступні базові умови: наявність якісного управління і дієвого соціального діалогу; ефективність цивільних і політичних інститутів й процесів; макроекономічна стабільність і раціональне управління економікою; соціальні відносини і культура, що підтримують підприємства і підприємництво; адекватна фізична інфраструктура та інформаційно-комунікаційні технології; доступність освіти для підготовки кваліфікованої робочої сили; наявність правил і механізмів, що сприяють рівноправності і соціально-економічній інтеграції; а також наявність ділової практики, що скорочує екологічний збиток і створює стимули для економічної активності при нейтральному рівні викидів вуглецю [13].

Таким чином, виникає потреба в управлінні життєздатними підприємствами автомобільного транспорту в умовах трансформації бізнес-середовища на основі парадигми сталого розвитку. Для цього

потрібно розглянути наявні підходи до моделей сталого розвитку підприємства та виділити їх основні складові або сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових літературних джерел з досліджуваного питання показав, що незважаючи на велику кількість розробок, присвячених дослідженню концептуальних основ щодо управління підприємством на засадах сталого розвитку (з точки зору розгляду аспекту взаємодій у внутрішньому та зовнішньому середовищах), у працях науковців відсутній єдиний підхід до виділення компонентів в концепції сталого розвитку та формуванні моделі сталого розвитку підприємства.

Розглянемо найбільш поширені підходи та моделі сталого розвитку підприємства. Так, згідно підходу американського економіста Дж. Елкінгтона [14, с. 48] з позиції «потрійної результативності діяльності» (triple bottom line), кожне підприємство несе економічну, екологічну та соціальну відповідальність перед суспільством, тим самим забезпечуючи свою життєздатність. Дещо інший підхід з позиції зацікавлених сторін запропонував Е. Фрімен [15], який отримав назву нормативний підхід, та дозволив описати відносини між підприємствами і групами осіб, зацікавленими в їх діяльності. Відповідно до цієї теорії, підприємство несе моральну відповідальність не перед суспільством в цілому, а тільки перед зацікавленими сторонами, до яких відносяться: акціонери, працівники підприємства, постачальники, споживачі і територіальні громади, в яких здійснює свою діяльність [15, с. 32].

Моделі триєдиної концепції сталого розвитку, які виділяли три компоненти сталого розвитку (економічну, соціальну, екологічну) також пройшли певний шлях еволюції [16]. Спочатку виникла модель "Міккі Маус" в якій було розглянуто три сфери окремо та виділено у пріоритет саме економічну сферу. Наступна модель "биче око" (або сильна) наведена у вигляді ієрархічного розташування економічної, соціальної та екологічної сфер, де пріоритет надається екології, як найбільшій сфері. Найбільш розповсюджена модель сталого розвитку отримала назву баланс сфер (або слабка модель), та наведена на рис. 1.



Рис. 1. Триєдина концепція сталого розвитку [5, с. 26]

На думку більшості вчених, ця модель концепції сталого розвитку базується на методичному підході, при якому екологічний соціальний та економічний компоненти наведені як рівноправні компоненти цілісної системи, таким чином їх взаємодії виникають певні властивості системи або характеристики (життєздатний, допустимий, справедливий та сталий розвиток).

Розглянуті моделі побудовані для суспільства в цілому, але її можна адаптувати для формування моделі концепції сталого розвитку життєздатного підприємства. Більшість науковців [16-19], які досліджували сталий розвиток підприємства, приймали трикомпонентну модель майже без змін (або з певним доопрацюванням). Наприклад, в своїх роботах дослідники [16, 19] виділяють три сфери (економічну, екологічну та соціальну) в зовнішньому середовищі підприємства та розглядають як вони впливають безпосередньо на підприємство. Інший підхід у авторів [17, 18], які виділяють в середині підприємства економічну, соціальну, екологічну підсистеми (компоненти). В запропонованих моделях недоліком є те, що науковці не розглядають взаємодію (чи взаємовідносини) підприємства з кожною сферою середовища.

Не згодні з цим підходом автори Беякова Г.Я., Озерова М.Г., Гаврилова О.Ю. [20, с. 62], вони пропонують концептуальну модель в іншій формі. На думку дослідників системоутворюючими блоками сталого розвитку є економічна і соціальна підсистеми, які мають тісний зв'язок між собою. При цьому ці підсистеми знаходяться у нерозривному зв'язку та під впливом екологічної підсистеми. Цікавим в запропонованій моделі є те, що соціальна та економічна підсистеми об'єднані екологічною підсистемою.

В останні роки широкого поширення набула концепція сталого розвитку ESG [21, 22], яка передбачає врахування трьох показників: здійснення екологічного споживання ресурсів та дбайливого ставлення до навколишнього середовища (E – environmental), виконання соціальних зобов'язань перед співробітниками, споживачами та суспільством загалом (S – social), а також корпоративного управління, спрямованого на побудову дружніх взаємин з державою, інвесторами та споживчим сектором з метою запобігання шкоді природним багатствам планети (G – governance). Принципи ESG були розроблені за посередництвом Організації Об'єднаних Націй (ООН) у 2005 році в першу чергу з метою боротьби зі зміною клімату, керівникам та менеджерам великих світових компаній було запропоновано включити ці принципи до своїх стратегій. Орієнтація на ESG-трансформацію виражена в 17 цілях у сфері сталого розвитку, сформульованих ООН у 2015 році. Ці цілі включають досягнення таких показників, як повсюдна ліквідація бідності, голоду та забезпечення здорового способу життя людей незалежно від віку та статі, створення стійкої інфраструктури відповідно до досягнень індустріалізації та інновацій, зменшення нерівності, турбота про збереження екосистем планети і т.п.

Бізнес, який претендує на високу ESG-оцінку, має відповідати стандартам розвитку у трьох категоріях: соціальній, управлінській та екологічній. Екологічні принципи визначають, наскільки підприємство дбає про навколишнє середовище і як намагається скоротити збитки, які завдає екології. Соціальні принципи показують ставлення підприємства до персоналу, постачальників, клієнтів, партнерів та споживачів. Щоб відповідати стандартам, бізнес має працювати над якістю умов праці, стежити за гендерним балансом чи інвестувати у соціальні проекти. Управлінські принципи відповідають якості управління підприємством: прозорість звітності, зарплати менеджменту, здорову обстановку в офісах, відносини з акціонерами, антикорупційні заходи. Новим критерієм інвестиційної привабливості та вибору компаній (крім фінансових показників) стає дотримання емітента ESG-принципів. ESG-рейтинг формують незалежні дослідні агенції. Вони оцінюють розвиток компаній за трьома критеріями (E, S, G) і надають бали за стобальною шкалою. Недоліком даної оцінки є те, що немає єдиного підходу до

формування рейтингу. Усі агенції аналізують відкриті дані про компанії, але розраховують бали по-різному, і ESG-рейтинги різних агенцій можуть відрізнятись.

Таким чином, можливо зробити висновок, що серед авторів немає єдиної точки зору на модель стійкого розвитку підприємства, та її ключові елементи.

Концепція сталого розвитку базується на підході, в якому економічний, соціальний, екологічний компоненти представляються як рівноправні компоненти цілісної системи. Перетин між розглянутими сферами визначає умови розвитку, які можна визначити як життєздатні (екологічні та економічні), справедливі (соціально-економічні) та допустимі (екологічні та соціальні). Цю концепцію можна взяти за основу для виділення сфер стикання інтересів суспільства та підприємства.

Підприємство, як економічний суб'єкт, функціонує в певному економічному просторі, в якому відбуваються відносини між економічними суб'єктами та інших дій щодо виробництва, обміну, розподілу і споживання благ в умовах обмежених ресурсів для формування певних економічних результатів діяльності. В свою чергу підприємства взаємодіють та здійснюють свої функції в соціальному просторі, яке представлене суспільством. Соціальна сфера включає процеси та відносини певних соціальних спільнот. В свою чергу економічні суб'єкти та суспільство знаходяться в навколишньому середовищі, що може бути названо екологічною сферою. Вона представлена екологічними факторами та в ньому проходить взаємодія людини на природи. В екологічній сфері живуть і працюють співробітники будь-якої компанії, а так само її партнери та клієнти, а також все суспільство. Підприємству для підтримки своєї довгострокової життєздатності та сталого розвитку необхідно взаємодіяти з кожним простором за допомогою певних підходів та інструментів.

Автори С.Л. Пакулін, А.А. Пакуліна [19] вважають, що при управлінні сталим розвитком підприємства, особливої уваги набуває система відносин та взаємодії. Основним завданням підприємств в сучасних умовах, яке сприятиме їх розвитку, є необхідність зміни соціальної орієнтації системи управління відповідно до адаптації підприємства до нестабільного середовища:

- упорядкованість системи відносин – здатність учасників соціально-економічних відносин адаптуватися до нестабільних факторів ринкового та соціального характеру;

- відкритість системи відносин – можливість підприємства шляхом реалізації соціальних проєктів адаптуватися до нестабільності факторів конкуренції та впливовості інноваційно-технологічних факторів;

- якість системи управління – здатність підприємства шляхом забезпечення відповідності взаємодії керуючої та керованої підсистем прийнятній стратегії розвитку адаптуватися до нестабільності економіко-інвестиційних, інституціональних, екологічних факторів і отримати внаслідок цього певні ефекти соціально-орієнтованої діяльності;

- стратегічна сталість системи відносин – можливість підприємства шляхом реалізації стратегії управління соціально-орієнтованим розвитком підприємства адаптуватися до факторів ринкової нестабільності [19].

Тобто, відносини (взаємини) з зацікавленими сторонами є як основою сталого розвитку, так і підтримання довгострокової життєздатності підприємств. У своєму різноманітті стейкхолдерів прийнято розділяти на дві групи: внутрішні і зовнішні. До внутрішньої групи зацікавлених сторін відносять персонал, включаючи менеджмент і співробітників, раду директорів і акціонерів. До зовнішньої групи зацікавлених сторін відносять споживачів, постачальників, державу, засоби масової інформації, ділових партнерів, місцеві спільноти, громадські організації, конкурентів та ін. Відносини з партнерами підприємства формуються в економічній та соціальній площині, не залежно від того, до якої групи суб'єктів належить певний партнер.

Цієї ж думки дотримуються й автори [23, 24], які в існуючу модель концепції сталого розвитку запропонували ввести інституційний вимір або фактор. Але в роботі [23] інституційний вимір стосується організації взаємовідносин між людьми в суспільстві, а автор [24] розглядає інституційний фактор з точки зору управління, регулювання економічних, громадських взаємовідносин в політичній сфері. Цікавим в цих роботах є те, що розглядаються чотири складових сталого розвитку, та кожній складовій відповідає

певний капітал. Так, Буринська О.І. [23] удосконалила призму сталого розвитку та запропонувала загальне бачення сталого розвитку з таких позицій:

- екологічний вимір («природа») охоплює весь природний капітал, який ділиться на невідновлювані та відновлювані запаси ресурсів;

- економічний вимір («артефакт») складається з усіх техногенних матеріальних цінностей, наприклад, будівлі й дороги (охоплює штучний капітал);

- соціальний вимір («розум») можна визначити як усвідомлення індивідуального суб'єкта (світогляд, знання та досвід) (охоплює людський капітал);

- інституційний вимір («інституція») стосується організації нашого суспільства і взаємин між людьми (охоплює соціальний капітал).

Таким чином, модель концепції сталого розвитку постійно еволюціонує, сучасні науковці додають нові складові, розглядають взаємозв'язок між ними, формують різні структури. Тому для подальших наукових досліджень потрібно розглянути всі елементи, які формують модель концепції сталого розвитку підприємства.

Невирішені складові загальної проблеми. Відсутність системності та повноти формування концепції сталого розвитку підприємства перешкоджають розробці концептуальної моделі сталого розвитку життєздатного підприємства.

Формулювання цілей статті. Ціллю роботи є удосконалення моделі концепції сталого розвитку життєздатного підприємства, яка дозволяє досягти довготривалої рівноваги між основними сферами сталого розвитку підприємства. З метою обґрунтування моделі запропоновано використати постулати холістичного та системного підходів, а також парадигми сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Холістична позиція в управлінні соціально-економічними системами полягає в пріоритетному розгляді цілого з точки зору виникнення в системі при взаємодії елементів нових якостей або цілісних властивостей, відсутніх у складових, що складають систему. Життєздатність підприємств формується під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, основою якої є взаємодія елементів загальної системи між собою.

Для визначення основних напрямків діяльності підприємства у межах парадигми сталого розвитку, потрібно сформувати модель концепції сталого розвитку підприємства та визначити її системоутворюючі компоненти на основі системного та холістичного підходів.

Розгляд будь-якого підприємства через його подібність до живого організму притаманний саме холістичному підходу. Автори [19] наголошують на тому, що “з кожним роком набуває актуалізації холістичний (цілісний) підхід, який орієнтується на системний характер того чи іншого явища, для нього ціле має значно більше значення ніж проста сума його складових. Цей підхід приділяє багато уваги взаємозв'язкам та взаємодії між частинами цілого у вигляді системи”.

Відповідно до холістичної парадигми світ інтерпретується як система. Ключові поняття, що розкривають цілісність системи:

- світ як єдина система, що включає локальні, регіональні і глобальні підсистеми;
- світ як інтегрована система;
- світ як жива система, що самоорганізується;
- світ як система, що розвивається [25].

Е. Шварц [26] розглянув систему з точки зору холістичного підходу та визначив три нероздільні первинні категорії, присутні у всіх системах: об'єкти, відносини та ціле. Ці три види початкових інгредієнтів перебувають на рівних умовах – зокрема відносини, такі ж «реальні», як і об'єкти. Тобто автор вважає, що мінімальна система складається з тріади, яка представляє собою два взаємодіючих компоненти і одне ціле, що має привілейований онтологічний статус. Таким чином, при розгляді моделі сталого розвитку життєздатного підприємства як системи, потрібно приділяти увагу не тільки складовим елементам системи, а й взаємодіям між ними.

Перевагою сучасного бізнесу є його соціальна направленість та намагання поліпшити стан справ на територіях, де підприємство здійснює свою діяльність, у тому числі у напрямі сталого розвитку. Безсумнівно, підприємства повинні піклуватися про навколишнє середовище та розвивати екологічні проєкти. Підприємству необхідно брати на себе зобов'язання з постійного вдосконалення і підвищення результативності системи екологічного менеджменту через забезпечення екологічної безпеки своєї діяльності. Екологічна безпека є вкрай важливою. Це запорука проживання в екологічно чистому се-

редовищі, вона сприяє життєдіяльності середовища взагалі та передбачає розумне задоволення екологічних потреб окремої людини, будь-якого підприємства та суспільства загалом. Впровадження системи екологічної безпеки на підприємстві впливає на економічну, соціальну та екологічні сфери, оскільки на підприємстві впроваджуються норми виробництва, праці, викидів, відходів, стандарти економії ресурсів та інше. Крім того, якщо підприємство бажає залишатись життєздатним впродовж тривалого періоду часу, то воно повинно звертати особливу увагу на забезпечення збереження навколишнього середовища, економію ресурсів та підтримання здоров'я суспільства, зокрема своїх співробітників.

Парадигма сталого розвитку, що передбачає динамічний процес послідовних позитивних змін, які забезпечують збалансованість економічного, соціального та екологічного аспектів життя суспільства, повинна лежати в основі формування підходів до вирішення проблем життєздатності підприємств. Підприємство, як соціально-економічна система відповідає критеріям складної відкритої системи, в якій впорядкованість досягається регулярністю відносин між елементами структури. Впорядкованість між підсистемами підприємства може забезпечити підтримання стійкості самої системи за рахунок управління, орієнтованого на досягнення сталого розвитку. Стійкість підприємств як відкритих динамічних систем є надійною основою функціонування економіки регіонів і держав, і навпаки, зниження їх стійкості призводить до кризи всієї господарської системи країни.

В своїй науковій роботі [27] автор Федотова І.В. запропонувала модель підтримання життєздатності підприємства на засадах сталого розвитку (рис. 2).

В моделі підтримання життєздатності підприємства запропоновано ієрархічне розташування економічної, соціальної, екологічної сфер зовнішнього середовища підприємства. Запропоновані напрямки впровадження інструментів управління орієнтовані на збереження стійкості і життєздатності підприємства та підтримання його сталого розвитку. Іншими словами, це способи вирішення проблеми пристосування в ситуації, що склалася, відповідно до кожної сфери, з якою стикається підприємство.

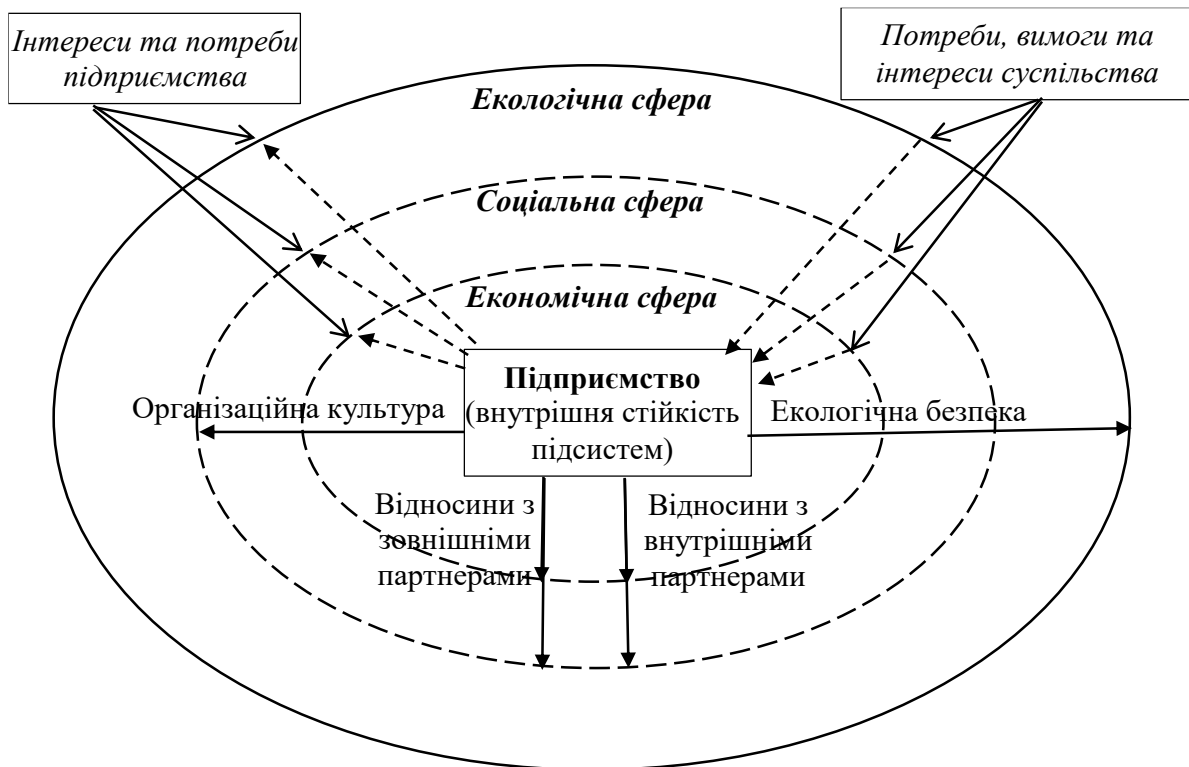


Рис. 2. Модель підтримання життєздатності підприємства на засадах сталого розвитку [27]

Сучасні економічні та політичні реалії вимагають посилення трикомпонентної моделі сталого розвитку (рис. 1 та рис. 2). Удосконалюючи розроблену модель підтримання життєздатності підприємства, до соціальної складової сталого розвитку запропоновано додати політичну компоненту, яка відображає політичну волю представників влади до впровадження концепції сталого розвитку. Для того, щоб бути реалістичною та дієвою, концепція сталого розвитку повинна виробляти механізми прийняття ефективних і легітимних (що максимально враховують інтереси більшості держав) рішень в умовах наростання міжнародно-політичної конфліктності. Крім того, на рівні світової спільноти необхідно формувати нові інститути та правила поведінки, визначати та уточнювати цілі сталого розвитку, на рівні певних держав потрібно приймати відповідні законодавчі та нормативні акти для підтримання концепції сталого розвитку, контролювати діяльність підприємств, а також на рівні підприємств забезпечувати впровадження принципів та окремих цілей сталого розвитку у власну діяльність.

Таким чином, підприємство, як відкрита система, для досягнення цілей сталого розвитку взаємодіє з зовнішнім середовищем, яке представлено у вигляді сукупності трьох сфер: екологічної, соціально-політичної та економічної. Але триєдина концепція сталого розвитку відображає взаємодію підприємства з зовнішнім середовищем, і до цієї моделі також потрібно додати підсистему, яка відповідає за управлінську складову підприємства, що відображена у концепції ESG, – корпоративне управління (governance). Ця складова орієнтована на формування взаємовідносин з зацікавленими сторонами в інших трьох сферах сталого розвитку (економічній, соціально-політичній та екологічній). У контексті прагнення підприємства до сталості та підтримання життєздатності, можемо окреслити ідеалізовану структуру множини пов'язаних підсистем. Ці підсистеми у взаємозв'язку формують модель концепції сталого розвитку підприємства, наведену на рис. 3.



Рис. 3. Модель концепції сталого розвитку життєздатного підприємства
(Джерело: розроблено авторами)

Запропонована модель дозволяє досягти довготривалої рівноваги між основними сферами сталого розвитку підприємства (економічною, соціально-політичною, екологічною та управлінською) з відповідними напрямками впровадження інструментів управління життєздатністю підприємства.

На думку авторів дослідження, концепція сталого розвитку нерозривно пов'язана з концепцією життєздатності. Концепція сталого розвитку базується на підході, в якому економічний, соціальний, екологічний та управлінський компоненти представляються як рівноправні компоненти цілісної системи. Збалансування економічних, соціальних, екологічних та управлінських компонентів з метою задоволення потреби суспільства, без шкоди для задоволення потреб майбутніх поколінь – це передумова сталого розвитку та ключові елементи життєздатності.

В центрі моделі розміщена сфера корпоративного управління як підсистема, яка відповідає за дотримання підприємством цілей сталого розвитку у власній діяльності, а також формує взаємовідносини з іншими підсистемами моделі. Розвиваючи вже існуючі підходи до концепції сталого розвитку, дану модель запропоновано назвати ESPEG, тому що вона передбачає врахування чотирьох складових: екологічної (E – environmental), соціально-політичної (SP – socio-political), економічної (E – economical), а також корпоративного управління (G – governance). Крім того, в моделі стрілками наведено необхідність формування взаємовідносин з певними суб'єктами в рамках складової корпоративного управління з кожною сферою (економічною, соціально-політичною та екологічною). Модель відображає напрямки застосування інструментів корпоративного управління, за допомогою яких вони впливають на певну компоненту з якою взаємодіють, та відповідає на сучасні запити суспільства про життя в безпечному середовищі. Запропонована модель концепції сталого розвитку життєздатного підприємства показує основні компоненти системи управління підприємством на засадах сталого розвитку та сфери застосування інструментів управління для формування системи управління життєздатним підприємством.

Висновки. Доведено, що життєздатність підприємства взаємопов'язана зі складовими парадигми сталого розвитку. Запропоновано чотириккомпонентну модель концепції сталого розвитку життєздатного автотранспортного підприємства, в якій представлено ієрархічне розташування економічної, соціально-політичної, екологічної та управлінської сфер підприємства, а також

напрямки застосування інструментів управління, за допомогою яких воно впливає на певну сферу з якою взаємодіє. Обґрунтована модель сталого розвитку життєздатного підприємства автомобільного транспорту базується на засадах парадигми сталого розвитку, системному та холістичному підходах.

Удосконалена концептуальна модель сталого розвитку життєздатного підприємства дозволяє структурувати основні компоненти концепції з метою забезпечення ефективного управління життєздатним підприємством на основі збалансованості головних складових. Це в сукупності сприятиме розробці інноваційних підходів і методів управління життєздатним підприємством, забезпечуючи ефективність роботи та формування стратегічних переваг на конкурентних ринках.

Література

1. Звіт «Україна. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення – серпень 2022». Світовий Банк, Уряд України, Європейська Комісія. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099545009082226957/pdf/P1788430ed0fce0050b9870be5ede7337c6.pdf>
2. Загальна сума прямих збитків інфраструктури зросла до \$114.5 млрд. KSE Kyiv School of Economics. [Електронний ресурс]. 8.09.2022. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zrosla-do-114-5-mlrd/>
3. Стрілець назвав суму екологічних збитків України від війни. Аналітичний портал «Слово і діло». [Електронний ресурс]. 4.10.2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/04/novyna/suspilstvo/strilecz-nazvav-sumu-ekolohichnyh-zbytkiv-ukrayiny-vijny>
4. Зосименко Т.І. Соціальна сенсibilізація бізнесу як мейнстрим сучасного економічного розвитку. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2014. № 1 (72). С. 17-22.
5. Бурик З.М., Огірко О.І. Інформаційні технології забезпечення сталого розвитку в контексті формування нової науково-технічної парадигми. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 1 (23). Т. 2. С. 24-28.
6. Вергун А.М., Тарасенко І.О. Концепція сталого розвитку в умовах глобалізації. *Вісник КНУТД. Проблеми економіки організацій та управління підприємствами*. 2014. № 2. С. 207-218.
7. Дейнека О.Г., Нестеренко А.С. Концепція сталого розвитку економіки в умовах реалізації механізму транспортної логістики. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 62 (Додаток). С. 175-177.

8. Каличева Н.Є., Політаєв Д.Б., Торопова Д.Д. Формування конкурентного середовища як фактор забезпечення сталого розвитку залізничного транспорту. *Вісник економіки транспорту та промисловості*. 2019. № 66. С. 22-28.

9. Князєва О.А., Дем'янчук М.А. Проблеми сталого розвитку підприємств в умовах глобалізації. *Економічний вісник університету: Збірник наук. праць учених та аспірантів*. 2015. Вип. 25/1. С. 110-117.

10. Семененко І.М. Теоретична конструкція концепції сталого розвитку підприємства. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2015. № 4 (221). С. 232-236.

11. International Labour Organization. ILO DWT and Country Office for Eastern Europe and Central Asia. Decent work for sustainable development (DW4SD) Resource Platform. URL: <https://www.ilo.org/global/topics/dw4sd/lang--en/index.htm>

12. Barile S., Quattrociochi B., Calabrese M., Iandolo F. Sustainability and the viable systems approach: opportunities and issues for the governance of the territory. *Sustainability*. 2018. Vol. 10(3):790. 17 p. DOI: 10.3390/su10030790.

13. International Labour Organization. ILO DWT and Country Office for Eastern Europe and Central Asia. Decent work for sustainable development (DW4SD) Resource Platform. 4. Enterprise Development. URL: <https://www.ilo.org/global/topics/dw4sd/themes/enterprise-development/lang--en/index.htm>

14. Elkington J. *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of the 21st Century Business*. Oxford: Capstone Publishing, 2000. 162 p.

15. Freeman R. Edward, S., Velamuri R., Moriarty B. *Edward Corporate Stakeholder Responsibility: A New Approach to CSR*. Virginia: Business Roundtable Institute for Corporate Ethics, 2006. 77 p.

16. Зайцева Л.О. Інтеграція сталого розвитку в діяльність компаній. *Економіка та держава*. 2019. № 11. С. 55-60.

17. Гончарова С. Ю., Гончаров А.Б., Аграмакова Н.В. Формування моделі управління сталим розвитком підприємства (організації). *Бізнес Інформ*. 2015. № 1. С. 372-377.

18. Кузьміна О.С. Аналіз підходів до трактування поняття «сталий розвиток підприємства». *Вісник Хмельницького національного університету*. 2015. № 5. Т. 1. С. 13-21.

19. Пакулін С.Л., Пакуліна А.А. Управління сталим розвитком сучасного підприємства. *Траектория науки*. 2016. Т. 2. № 3. С. 2.1-2.17. URL: <http://pathofscience.org/index.php/ps/article/view/50>.

20. Бочарова Н.А., Федотова І.В. Дослідження КСВ як основи концепції сталого розвитку підприємства. *Економіка транспортного комплексу*. 2020. Вип. 36. С. 57-76.

21. Liang H., Renneboog L. Corporate Social Responsibility and Sustainable Finance: A Review of the Literature. Oxford, 2020. 43 p. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3698631>.
22. Pedersen L.H., Fitzgibbons S., Pomorski L. Responsible Investing: The ESG-Efficient Frontier. *Journal of Financial Economics*. 2020. Vol. 142, iss. 2. P. 572-597. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2020.11.001>.
23. Буринська О.І. Еволюція концепції сталого розвитку як головної парадигми нового тисячоліття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 7, част. 1. С. 57-60.
24. Квятковська Л.А. Реалізація принципів концепції сталого розвитку в діяльності підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 1(48). С. 85-89.
25. Вознюк О.В., Дубасенюк О.А. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 684 с.
26. Schwarz E. Can real life complex system be interpreted with the usual dualist physicalist Epistemology—or is a holistic approach necessary? *Res-Systemica. Special Issues Proceedings of the Fifth European Systems Science Congress*. 2002. Vol. 2. URL: https://uranos.ch/research/references/Schwarz_2002/Schwarz%20A.pdf
27. Федотова І.В. Управління життєздатністю підприємства: сутність та концептуальні положення. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2020. № 2 (12). С. 94-101.

References

1. Svitovyy Bank, Uryad Ukrayiny, Yevropeys'ka Komisiya. (2022). Zvit «Ukrayina. Shvydka otsinka zavdanoyi shkody ta potreb na vidnovlennya – serpen' 2022». [World Bank, Government of Ukraine, European Commission. Report "Ukraine. Rapid Assessment of Damage and Recovery Needs - August 2022"]. Retrieved from: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099545009082226957/pdf/P1788430ed0fce0050b9870be5ede7337c6.pdf> [in Ukrainian].
2. KSE Kyiv School of Economics. (2022). Zahal'na suma pryamykh zbytkiv infrastruktury zrosla do \$114.5 mlrd. [Elektronnyy resurs]. [The total amount of infrastructure direct damage increased to \$114.5 billion. [Electronic resource]]. Retrieved from: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zrosla-do-114-5-mlrd/> [in Ukrainian].
3. Analitychnyy portal «Slovo i dilo» - Analytical portal "Word and Deed". (2022). Strilets' nazvav sumu ekolohichnykh zbytkiv Ukrayiny vid viyny. [Elektronnyy resurs]. The Strilets named the amount of environmental damage to Ukraine from the war. [Electronic resource]. Retrieved from:

<https://www.slovoidilo.ua/2022/10/04/novyna/suspilstvo/strilecz-nazvav-sumu-ekolohichnyx-zbytkiv-ukrayiny-vijny> [in Ukrainian].

4. Zosymenko, T.I. (2014). Sotsial'na sensybilizatsiya biznesu yak meynstryom suchasnoho ekonomichnoho rozvytku [Social sensitization of business as a mainstream of modern economic development]. *Visnyk Chernihivs'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu – Bulletin of Chernihiv State Technological University*, 1 (72), 17–22. [in Ukrainian].

5. Buryk, Z.M. & Ohirko, O.I. (2017). Informatsiyni tekhnolohiyi zabezpechennya staloho rozvytku v konteksti formuvannya novoyi naukovo-tekhnichnoyi paradyhmy [Information technologies for sustainable development in the context of the formation of a new scientific and technical paradigm]. *Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal «Internauka» – International scientific journal «Internauka»*, 1 (23.2), 24–28. [in Ukrainian].

6. Vergun, A.M. & Tarasenko, I.A. (2014). Kontseptsiya staloho rozvytku v umovakh hlobalizatsiyi [Concept of sustainable development in the globalization]. *Visnyk KNUTD. Problemy ekonomiky orhanizatsiy ta upravlinnya pidpryyemstvamy - Bulletin of the KNUTD. Economic Questions and Enterprise Management*, 2, 207-218. [in Ukrainian].

7. Dejneka, O.G. & Nesterenko, A.S. (2018). Kontseptsiya staloho rozvytku ekonomiky v umovakh realizatsiyi mekhanizmu transportnoyi lohistyky [The concept of the economy sustainable development in terms of implementation of the transport logistics mechanism]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti - The bulletin of the transport and industry economics*, 62, 175-177. [in Ukrainian].

8. Kalicheva, N.E., Politaiev, D.B. & Toropova, D.D. (2019). Formuvannya konkurentnoho seredovyshcha yak faktor zabezpechennya staloho rozvytku zaliznychnoho transportu. [Formation of competitive environment as a factor for ensuring sustainable development of railway transport]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti - The bulletin of the transport and industry economics*, 66, 22-28. [in Ukrainian].

9. Knyazeva, E.A. & Demyanchuk, M.A. (2015). Problemy staloho rozvytku pidpryyemstv v umovakh hlobalizatsiyi. [Problems of sustainable development enterprises in conditions of globalization]. *Ekonomichnyy visnyk universytetu: Zbirnyk nauk. prats' uchenykh ta aspirantiv - University Economic Bulletin: Collection of Scientific Articles*, 25/1, 110-117. [in Ukrainian].

10. Semenenko, I.M. (2015). Teoretychna konstruktsiya kontseptsiyi staloho rozvytku pidpryyemstva [Theoretical construction of enterprise sustainable development concept]. *Visnyk Skhidnoukrayins'koho natsional'noho universytetu imeni Volodymyra Dalya - Bulletin of the Volodymyr Dahl East Ukrainian national university*, 4 (221), 232-236. [in Ukrainian].

11. International Labour Organization. ILO DWT and Country Office for Eastern Europe and Central Asia. Decent work for sustainable development (DW4SD) Resource Platform. Retrieved from: <https://www.ilo.org/global/topics/dw4sd/lang--en/index.htm> [in English].

12. Barile, S., Quattrociochi, B., Calabrese, M. & Iandolo, F. (2018). Sustainability and the viable systems approach: opportunities and issues for the governance of the territory. *Sustainability*, 10(3):790, 17. DOI: 10.3390/su10030790. [in English].
13. International Labour Organization. ILO DWT and Country Office for Eastern Europe and Central Asia. Decent work for sustainable development (DW4SD) Resource Platform. 4. Enterprise Development. Retrieved from: Retrieved from: <https://www.ilo.org/global/topics/dw4sd/themes/enterprise-development/lang--en/index.htm> [in English].
14. Elkington, J. (2000). *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of the 21st Century Business*. Oxford: Capstone Publishing. [in English].
15. Freeman, R. Edward., Velamuri, R.S. & Moriarty B. (2006). *Corporate Stakeholder Responsibility: A New Approach to CSR*. Virginia: Business Roundtable Institute for Corporate Ethics. [in English].
16. Zaytseva, L. O. (2019). Intehratsiya staloho rozvytku v diyal'nist' kompaniy [Integration of sustainable development in the activities of companies]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 11, 55–60. [in Ukrainian].
17. Honcharova, S.Y., Honcharov, A.B. & Agramakova, N.V. (2015). Formuvannya modeli upravlinnya stalym rozvytkom pidpryyemstva (orhanizatsiyi) [Building the Model of Control for Sustainable Development of Enterprise (Organization)]. *Biznes Inform - Business Inform*, 1, 372-377. [in Ukrainian].
18. Kuzmina, O.S. (2015). Analiz pidkhodiv do traktuvannya ponyattya «stalyy rozvytok pidpryyemstva» [Analysis of approaches to the interpretation of the concept of "sustainable development of the enterprise"]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Khmelnytsky National University*, 5 (1), 13–21. [in Ukrainian].
19. Pakulin, S. L. & Pakulina, A. A. (2016). Upravlinnya stalym rozvytkom suchasnoho pidpryyemstva [Management of sustainable development of a modern enterprise]. *Traektoryya nauky – The trajectory of science*, 2 (3), 2.1-2.17. Retrieved from: <http://pathofscience.org/index.php/ps/article/view/50>. [in Ukrainian].
20. Bocharova, N.A. & Fedotova, I.V. (2020). Doslidzhennya KSV yak osnovy kontseptsiyi staloho rozvytku pidpryyemstva [Studying CSR as a basis for the concept of sustainable development of the enterprise]. *Ekonomika transportnoho kompleksu - Economics of transport complex*, 36, 57-76. [in Ukrainian].
21. Liang, H. & Renneboog, L. (2020). Corporate Social Responsibility and Sustainable Finance: A Review of the Literature. Oxford. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3698631>. [in English].
22. Pedersen, L.H., Fitzgibbons, S. & Pomorski, L. (2020). Responsible Investing: The ESG-Efficient Frontier. *Journal of Financial Economics*, 142 (2), 572-597. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2020.11.001>. [in English].
23. Burynska, O.I. (2016). Evolyutsiya kontseptsiyi staloho rozvytku yak holovnoyi paradyhmy novoho tysyacholittya [Evolution concept of sustainable development as the main paradigm of new millennium]. *Naukovyy visnyk*

Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo - Uzhhorod National University Herald. International Economic Relations And World Economy, 7 (1), 57-60. [in Ukrainian].

24. Kvyatkovska, L.A. (2013). Realizatsiya pryntsyviv kontseptsiyi staloho rozvytku v diyal'nosti pidpryyemstva [Implementation of the principles of the concept of sustainable development in the enterprise]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen – Bulletin of socio-economic research*, 1(48), 85–89. [in Ukrainian].

25. Vozniuk, O.V. & Dubaseniuk, O.A. (2009). Tsil'ovi oriyentyry rozvytku osobystosti u systemi osvity: intehratyvnyy pidkhid: Monohrafiya [Target orientations of personality development in the education system: an integrative approach: Monograph.]. Zhytomyr: Publication of I. Franka ZhDU. [in Ukrainian].

26. Schwarz, E. (2002). Can real life complex system be interpreted with the usual dualist physicalist Epistemology—or is a holistic approach necessary? *Res-Systemica. Special Issues Proceedings of the Fifth European Systems Science Congress*, 2. URL: https://uranos.ch/research/references/Schwarz_2002/Schwarz%20A.pdf [in English].

27. Fedotova, I.V. (2020). Upravlinnya zhyttyezdatnistyu pidpryyemstva: sutnist ta kontseptualni polozhennya [Enterprise viability management: essence and conceptual framework]. *Ekonomichnyy zhurnal Odes'koho politekhnichnoho universytetu - Economic Journal Odessa Polytechnic University*, 2 (12), 94-101. [in Ukrainian].

FORMATION OF A CONCEPT MODEL OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF A VIABLE MOTOR TRANSPORT ENTERPRISE

FEDOTOVA I., Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Management, Kharkiv National Automobile and Highway University, Ya. Mudrogo str., 25, Kharkiv, Ukraine, 61002.

E-mail: irina7vf@gmail.com, Scopus Author ID: 57210234720, ORCID: 0000-0002-3277-0224

BOCHAROVA N., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Management, Kharkiv National Automobile and Highway University, Ya. Mudrogo str., 25, Kharkiv, Ukraine, 61002.

E-mail: bocharova.n.a.xnadu@gmail.com, Scopus Author ID: 57210236605, ORCID: 0000-0003-4371-0187

Abstract. *In the conditions of the modern economic crisis, caused first by the coronavirus pandemic, and then by the military actions in Ukraine, the problem of ensuring the viability of enterprises is actualized, emphasizing the need to use new approaches to the management system of enterprises, based on the paradigm of sustainable development. Thus, there is a need to manage viable road transport enterprises in the conditions of transformation of the business environment*

based on the paradigm of sustainable development. This actualizes the issue of developing a model of the concept of sustainable development of a viable enterprise. Theoretical studies of existing approaches to models of the concept of sustainable development of enterprises were carried out and their main components or areas were highlighted. It was determined that in the scientific literature, too little attention is paid to the issue of forming a model of the concept of sustainable development of a viable enterprise. The lack of systematicity and completeness of the considered structure of the concept of sustainable development of the enterprise hinders the development of a conceptual model of sustainable development of a viable enterprise.

The goal of the work is to improve the model of sustainable development of a viable enterprise, which allows to achieve a long-term balance between the main areas of sustainable development of the enterprise. In order to substantiate the model, it is proposed to use the postulates of holistic and systemic approaches, as well as the concept of sustainable development. The article proves that the viability of the enterprise is interconnected with the components of the paradigm of sustainable development. A four-component model of the concept of sustainable development of a viable motor vehicle enterprise is proposed, which presents the hierarchical arrangement of the economic, socio-political, environmental and management spheres of the enterprise, as well as the directions of application of corporate management tools, with the help of which it affects a certain sphere with which it interacts. The formed model is proposed to be called ESPEG, because it involves taking into account four components: environmental (E), socio-political (SP), economic (E), as well as governance (G - governance). The structural elements of the model are also characterized.

The formed conceptual model of sustainable development of a viable enterprise allows structuring the main components of the concept in order to ensure effective management of a viable enterprise based on the balance of the main components. Together, this will contribute to the development of innovative approaches and methods of managing a viable enterprise, ensuring work efficiency and formation of strategic advantages in competitive markets. The implementation of the model of sustainable development will increase the efficiency of managing the viability of the enterprise. This, in turn, will lead to the formation of the long-term viability of the enterprise on the basis of sustainable development.

Key words: *sustainable development, viability, enterprise, model, social sphere, economic sphere, ecological sphere, governance.*